

İletişim Araştırmalarının Sosyolojik Kökenleri¹

Çilem Tuğba Koç²

Özet

Sosyal teori üretimi, sanıldığıının aksine gerçek hayatla hiçbir ilgisi olmayan, içi boş levhalardan oluşan bir teoriler zinciri değildir. Tam tersine, sosyal teoriler, en başından beri, içinde yaşanılan toplumsal gerçekliği ele alarak, toplumsal olguların anlaşılmasında ve açıklanmasında izlekler sunan, bazen birbirlerini destekleyen bazen de birbirlerine karşı çıkan yaklaşımlar bütünüdür. Endüstrileşme, şehirleşme, kitle toplumu, tüketim toplumu, yabancılaşma, ayrımcılık gibi sosyal olgular, içi boş etiketler değil, içinde yaşadığımız toplumsal gerçekliği anlatan kavramlardır. Dolayısıyla, bu kavramlar üzerinden toplumsal gerçekliği anlamlandırmaya çalışan sosyal teoriler, yaygın kanının aksine hiç de içi boş fikirlerden ibaret değildirlir. Modernleşmenin bir parçası olarak ortaya çıkan, hatta “modernin (new/yenini) bilimi” olarak da ifade edilen Sosyoloji, Endüstri Devrimi sonrasında, toplumsal bağlarından koparak, kırsaldan kente göç eden büyük kalabalıkların/kitlelerin içinde yaşadığı toplumu ele almıştır. Sanayileşme neticesinde şehirlere taşınan bireylerin/kalabalıkların, tıpkı atomun parçalarının bir kütleli/maddeyi oluşturması gibi, birbirinden izole edilmiş bir şekilde bir kütleli/kitleyi (Mass) oluşturduğu düşünülmeye başlamıştır. İletişim araçlarındaki gelişmeler, modern insanın başını daha önce hiç görülmemiş bir şekilde döndürmüş, bu araçların kitleleri yönlendirmede/etkilemede ne denli etkili oldukları Kütle/Kitle İletişim Araştırmaları'nın (Mass Communication Research) ayrı bir disiplin olarak doğuşunu hazırlamıştır. Bu çalışma, Sosyoloji'den ayrıştırılarak modellere indirgenmiş, parçalanmış İletişim Kuramları anlatısı sunmak yerine; İletişim Araştırmaları'yla Sosyoloji arasındaki bağı yeniden kurma çabası yönünde bir girişimdir. Çalışmada, Sosyoloji'nin bir disiplin olarak gelişimini sağlayan Chicago Okulu araştırmacılarının “iletişim ve iletişim araçlarına” olan yaklaşımları ve Chicago Okulu'nun İletişim araştırmaları konu edilmiştir. Ayrıca makalede, incelenen dönem, İletişim Araştırmaları tarihinde güçlü etkiler dönemi olarak da adlandırıldığı için, kitle iletişim

1 Bu çalışma, 9. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde, 12-13 2020 tarihleri arasında sunulmuştur. Bildiri kitabında özet metin şeklinde yer almış ancak sonradan revize edilmek üzere tam metin olarak bastırılmamıştır.

2 Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, takdag@erciyes.edu.tr.

araştırmalarında bu dönemle birlikte anılan Chicago Okulu sosyologlarının iletişim araştırmalarına da yer verilmiştir.

GİRİŞ

Herbert Spencer (1863) gibi toplumsal Darwinistler, toplumu, uzmanlaşma sürecine bağlı olarak gelişen bir organizma olarak görmüşler ve bu süreçte doğal bir evrim olarak bakıldığı için müdahale edilmemesi gerektiğini düşünmüşlerdir (DeFleur ve Ball-Rokeach, 1966, ss. 102-103). Comte ve Spencer, toplumsal değişim konusunda farklı düşünceler de; toplumun giderek uzmanlaştığı yönünde ortak bir iddia ortaya koymuşlardır. Bineham'a göre (1988, s. 233), Ferdinand Tönnies, Cemiyet/Cemaat (1887) kavramlarıyla "uzmanlaşma" kavramının öncüsü olmuştur. Cemaat, küçük bir grup içinde, toplumsal düzenin kişilerarası ilişkilere bağlı olduğu bir toplum olarak değerlendirilirken; Cemiyet, birbirini tanımayan insanların toplumsal bir sözleşmeyle aralarında anlaştıkları bir toplum düzenini anlatmaktadır. Tönnies'e göre (1887), endüstri toplumu, Cemaatten Cemiyet'e doğru evrilen bir toplum yapısı olarak görüldüğü için, bireyler giderek tek başına ve birbirinden daha çok izole edilmiş bir şekilde yaşar hale gelmişlerdir. Tönnies'in bu teorisi, Emile Durkheim üzerinde de etkili olmuştur. Durkheim (1893), Cemiyet ve Cemaat kavramları yerine Organik Dayanışma ve Mekanik Dayanışma kavramlarını kullanarak toplumun, daha az kişisellikten uzak bir resmîlik içinde ve daha çok uzmanlaşarak evrileceğini ifade etmiştir (Bineham, 1988, s. 233).

DeFleur (1966), Comte, Spencer, Tönnies ve Durkheim tarafından vurgulanan sosyal eğilimlerin, "kitle toplumu" kavramıyla erken dönem kitle iletişim alanındaki teorilerini güçlü bir şekilde etkilediğini ifade etmiştir (Bineham, 1988, s. 233). Gustave Le Bon, 1895'te yazdığı "Kitleler Psikolojisi" isimli meşhur eserinde, modern çağın bir geçiş ve anarşi dönemi olduğunu, oluşacak yeni toplumların bilinen en büyük gücünün ise kitlelere bağlı olduğunu duyurmuştur. Le Bon (2020, s. 14), "ulusların kaderleri artık prenslerin huzurunda değil, kitlelerin yüreğinde şekillenmektedir" diyerek bir öncekinden farklı olan bu çağı, "kitleler çağı" olarak isimlendirmiştir. Birçok araştırmacıya göre, "kitle iletişimi" kavramı, birbirinden bağımsız yüzü olmayan büyük sayıda insanlardan oluşan bir "kitleyi" andırmaktadır. 20.yy'da ortaya çıkan bu kitle kavramını, Blumer, Friedson gibi araştırmacılar değişen toplum yapısına göre yeniden isimlendirmeye çalışsalar da, izleyiciye referetmek için "kitle" kelimesi üzerindeki vurgu kalmıştır (Turow, 1992, s. 105). 1950'li yıllarda ise, Charles R. Wright'ın Mass Communication (Kitle İletişimi, 1959) isimli çalışması bu tanımın yaygın olarak kabul görmesini sağlamıştır. Wright, kitle iletişimini, uzmanlaşmış kuruluşlardaki "iletişimcilerin"

“gönderen” ve “alıcı” şeklinde mekânsal olarak ayrılmış çok büyük ve farklılaşmış nüfusa, hızlı bir şekilde ulaştırmak için “kitle iletişim araçları” adı verilen teknolojik cihazların kullandığı bir faaliyet olarak tanımlamıştır (Turow, 1992, s. 105). 19. ve 20. yüzyılın başlarında, Karl Marks, Max Weber ve Robert Park gibi sosyologlar, seri üretim sürecinde olduğu gibi, doğası gereği, dağınık ve geniş bir alana yayılmış kitle için üretilen içeriği kitlesel olarak sunacak olan modern iletişim araçlarının önemini kavramışlardır (Turow, 1992, s. 107; Hülür ve Yaşın, 2021). DeFleur (1966), ilk dönem sosyologların kitle toplumuna yönelik görüşlerinin kitle iletişim araçlarının etkileriyle ilgili düşünme biçimine etki ettiğini ifade etmiştir. DeFleur (1966, s. 102), August Comte’un 1830’larda “kollektif organizmacılık” olarak ortaya attığı toplum görüşüyle konuyu tartışmaya başlamıştır. Comte, endüstrileşmiş ve kentleşmiş bir toplumdaki uzmanlaşmanın artmasının, sistemin düzen ve istikrarını sağlayacağını öngörmüştür. Bununla birlikte, Comte uzmanlaşmanın aşırı bir uzmanlaşma getirerek, bütün bir sisteme uyum için, bireylerin bireyselliklerinden vazgeçerek tek-tipleşmesi nedeniyle geleceğe dair iyimser bir yaklaşım beslememiştir. Ancak, daha sonra Comte, kitle toplumu kuramıyla bilinen, toplumun refahı ve gelişimi için, toplum üzerindeki kontrolü savunan teorisyenler arasına katılmıştır (Bineham, 1988, s. 233).

Sosyolojinin bir disiplin haline gelmesini sağlayan Chicago Okulu’nda olduğu gibi, ilk dönem sosyologlar, Endüstri Devrimi sonrasında, kentlerde yaşanan gelir eşitsizliği, kötü yaşam koşulları, yoksulluk gibi şehre ait birçok olguyla baş etmek zorunda kalmışlardır. Kentle bütünleşme ve yeni (modern) yaşam tarzına uyum sorunu, ilk dönem sosyolojisi için önemli olduğu kadar, iletişim araştırmaları içinde de önemli bir yer tutmuştur. Chicago Okulu ve Sosyal Evrimci teoriler, iletişim araçlarına, modernleşmenin ilke ve değerlerini topluma yayan bir araç hatta “apparatus/ bir organ” olarak yaklaşmışlardır. İletişim araçları, toplumsal yapının hem bir parçası hem de toplumsal yapıyı birarada tutan aile, hukuk, din, devlet, eğitim sistemi gibi toplumsal sistemin devamlılığını sağlayan bir sistem olarak tanımlanmıştır.

Dickinson (2013, s. 7), medya ve kamuoyu tartışmalarının Amerika’da iletişim sosyolojisinin başlattığını, 1930’lu yıllar boyunca Amerika’nın birçok üniversitesinde gazetecilik eğitimi veren üniversitelerin açılmasıyla, iletişim bilimlerinin, sosyolojinin içinden akademik bir alan olarak doğmuş olduğunu dikkat çekmiştir. Amerika’da hâlihazırda gazetecilik eğitimiyle birlikte, iletişim bilimlerine yönelik eğitim kurumlarının ortaya çıkması, Wilbur Schramm’ın çabalarıyla gerçekleşmiştir. IOWA Üniversitesi’nde Gazetecilik Bölüm Başkanı olan Schramm, 1943 yılında, İletişim Bilimleri alanında ilk doktora programını başlatmış, 1947 yılında, Illinois Üniversitesi’nde İleti-

şim Araştırmaları Enstitüsü'nü kurmuştur (Rogers, 2004, s. 8). Lang'e göre (2005, s. 42), iletişim araştırmaları ABD'de ortaya çıksa da bu araştırmaların derindeki kökleri, Avrupalı araştırmacıları harekete geçiren entelektüel, sosyal ve kültürel konularda bulunmaktaydı. Lang (2005), ABD araştırmacılarına atfedilen amprik yöntemlerin, hemen hemen tamamının kökenlerinin eski dünyadan geldiğini iddia etmiştir. İlk defa, bir basın sosyolojisi kurulması gerekliliği yönündeki önerinin Klasik Sosyoloji Tarihi içinde değerlendirilen Max Weber'den gelmiş olması, iletişimin modern toplumda gördüğü işlevi bir organizmadaki sinir sistemine benzeterek açıklama girişiminde bulunan Albean Small'ın George Simmel çevirileri yapması, R. Ezra Park'ın Simmel'den toplumsallaşma vurgusuyla açıklamalar getirmesi gibi bir çok argüman bu iddiayı güçlendirmektedir.

1. Bir Basın Sosyolojisine Doğru...

Amerikan Sosyolojisi'nin kutsal kitabı olarak kabul edilen, Robert E. Park ve Ernest Burgess tarafından yazılan "Introduction to the Science of Sociology (Sosyoloji Bilimi'ne Giriş, 1921) isimli eserde, Sosyoloji biliminin ne ile uğraşması gerektiği tanımlanmıştır. Buna göre, Sosyoloji, tıpkı doğa bilimleri gibi yaşamın görünen açık, tahmin edilebilir gerçekliğinden yola çıkarak insan ve toplum doğasının araştırılması yoluyla toplum yasalarına ilişkin öngöründe bulunmak ve toplumsal yaşamı denetlemek amacına yönelik bir bilim olarak tanımlanmıştır (Park ve Burgess, 2019, s. 330). Sosyoloji, insan ve toplum doğasının karmaşıklığını ve zenginliğini bazı unsurlara ve güçlere indirgeyerek açıklamak zorundadır. Örneğin, astrononimde, bu unsurlar kitlenin yapısı, pozisyonu, hareketinin yönü ve süratidir. Sosyolojide ise, bu güçler kurumlar, insanlar, fikirler, eğilimler, beklentileri ya da insanları harekete geçiren nedenleri ifade eden somutlaştıran her şeydir (Park ve Burgess, 2019, s. 330). Sosyolojideki güç/kuvvetlerin ve unsurların/elementlerin bu mantıksal karakterleri, başka herhangi bir doğa bilimindeki kuvvet ve elementlerle karşılaştırılabilmektedir (Park ve Burgess, 2019, s. 340). Astro-nomi ve fizik maddeye ilişkin varsayımlar öne sürmektedir. Fiziğin kütlenin hareketine ve reaksiyonuna ilişkin kendi ilkeleri bulunur, kimya moleküller etkileşim üzerine çalışarak ortaya çıkmaktadır. Biyoloji ve tıp doğrudan araştırmalarını organizmanın fiziksel yapısı üzerine çalışmaktadır. Psikoloji insan organizması davranışının etki-tepki etkileşimi üzerine çalışır. Sosyoloji ise, kolektif bir psikoloji olarak "iletişim" ile ilgilenmektedir (Park ve Burgess, 2019, ss. 341-342). Bu çalışmada dikkat çeken iki önemli unsur bulunmaktadır. İlki, Sosyoloji'nin bir pozitif bilim olma yönündeki iddiasıdır, ikincisi ise iletişimi sosyal psikoloji içinde düşünmüş olmasıdır. İletişim kavramına

ilk defa değinen okul her ne kadar Chicago Okulu olsa da; Sosyoloji içinde bir İletişim Sosyolojisi disiplini kurma çağrısı, Max Weber'den gelmiştir.

Sosyoloji içinde bir Medya Sosyolojisi kurulma çağrısı, Weber'in "Bir Basın Sosyolojine Doğru" (1910) isimli konuşmasında yaptığı çağrıda somutlaşmıştır. Weber, bu konuşmasında, Sosyoloji içinde bir basın sosyolojisi kurulmasına yönelik bir çağrıda bulunmuştur. Weber, İletişim Sosyolojisi ismi yerine Basın Sosyolojisi ismini kullanmayı tercih etmiştir. Bunun iki önemli nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, Weber'in yaşadığı dönemde, iletişim sosyolojisi şeklinde bir alan tanımlaması yapılmamıştır. İkinci olarak, diğer iletişim araçlarına göre ilk olarak ortaya çıkan ve Weber'in yaşadığı çağda, kitleler üzerinde en güçlü olarak görülen, kamuyounu yönlendiren iletişim aracının gazete olarak görülmesidir. Max Weber'in, modern medya üzerinde kurumsal bir araştırma geleneği oluşturmak için ilk kapsamlı öneri olarak tanımlanan bu konuşması, Journal of Communication (İletişim Dergisi) tarafından, 1976 yılında yayınlanmıştır. Weber (1976), toplumsal konularda öncelikle dikkate alınması gereken ve sosyolojinin saf bilimsel bir iyileştirme yoluyla tedavi etmesi gereken konunun basın sosyolojisi olduğunu ifade etmiştir. Weber (1976, s. 97), bir gazetenin siyasal partilerle olan ilişkisinden, diğer ticari firmalarla, etkilediği ya da etkili olduğu çeşitli gruplara ve çevrelerle olan ilişkilerine kadar her bir konu üzerinde çok büyük miktarda sosyolojik konu çıkabileceğini söylemiştir. Weber (1976), gazetelerin içeriklerindeki değişimi gözlemek için nicel araştırmalardan başlanarak nitel araştırmalara doğru gidilebileceğini de ifade ederek, yeni oluşturulacak bu kurumsal araştırma alanı için tutulacak yol ve yöntemin de ne olacağına dair bir fikir sunmuştur. Weber'in konuşmasında en çok dikkat çeken noktalardan biri de, basının kitlerin eski inanç ve değerlerinin yerine yeni değerleri koyabilecek bir araç olarak tanımlanmış olmasıdır. Modernleşmenin bir parçası olarak ortaya çıkan sosyal teoriler, yeni toplum yapısıyla bütünleşecek olan, kırsaldan büyük oranda şehirlere akın eden kalabalık içindeki bireyin uyum sorununu gündeme almışlardır. Kitle iletişim Araçları, bireylere yeni toplum yapısı ve yeni koşullar doğrultusunda fikirleri ve değerleri bireylere ileten araçlar olarak, bireylerin kente uyum sağlayabilmesinin bir aracı olarak düşünülmüştür.

Robert E. Park'a göreyse(1923, s. 273), gazete tıpkı modern şehrin kendisi gibi tamamen rasyonel bir ürün değildi. Bu nedenle, hiçkimse onu olduğu gibi göremezdi. Gazete kendisini kontrol edenlerin dışında, hesaplanamaz bir biçimde değişmekte ve büyümekteydi. Park'a göre, günümüzde gazete modern hayatın koşulları altında hayatta kalabilen gazeteydi. Basının doğal tarihi, gazetenin hayatta kalma mücadelesinin de tarihiydi. Gazete, sadece

basılı olan bir şey değil, aynı zamanda okunulan ve halk arasında dolaşan bir şeydi. Diğer türlü, gazeteden bahsedilemezdi. Okunmayan bir gazete, toplumu da etkileme gücüne sahip değildi. Park'a göre (1923, s. 275), basın gücü ancak, onu okuyanların sayısı ile ölçülebilirdi. Park, şehirlerin büyümesiyle okuyan bir kamunun ortaya çıktığını ifade ederek, şehirlerde çok fazla sayıda yabancı gazetenin olmasını, şehirli insan için okumanın, sözün kendisi kadar önemli hale gelmesine bağlamaktaydı (Park, 1923, s. 274).

Göçmenlerin gazete okuma alışkanlıklarına dikkat çeken Park (1923), sadece gazete başlıklarını okumak veya içindeki resimlere bakmak için bile bir Pazar gazetesi alındığını ifade etmiştir. Park'a göre (1923, s. 275), bu durum kısa sürede, göçmenlere ulaşmak isteyen Amerika'lı gazetelerin ilgisini çekmiştir. Park, The New York Evening Journal gazetesinden William Randolph Hearst'ün başarısına değinmiştir. Ona göre, gazetelerin aşırı sansasyonel habercilik anlayışları nedeniyle tadı kaçtığına, Hearst gibi ölçülü gazetecilerle yeni bir tat yakalanmaya çalışılmaktaydı. Park, gazete yayıncılarının en büyük başarısının ise, yüksek kültürle alçak kültürü birbirinden ayıran şeyin yani kullanılan kelime hazinesini fark etmek olduğunu ifade etmiştir. Park, Amerikan gazetelerinin, ortalama insan ulaşılabilir, entelektüel olarak anlamada zorlamayacak bir dilin günümüzdeki Amerikan basınına hâkim olduğunu iddia etmiştir (Park, 1923, s. 275).

2. Chicago Okulu'nun Başlangıcında Kitle İletişimin Anlamı

Chicago Okulu, 19. yüzyılın sonlarında kurulmuş olan ve Chicago şehrinin sorunları sosyoloji, antropoloji, kültür, sosyal patoloji, sosyal psikoloji, kentsel çevre bilim, etnografi gibi farklı alanlarda çalışmalar ortaya koymuş bir okul olarak bilinmektedir. Albion Small, Edward Ross, Robert E. Park gibi isimler Chicago Okulu'nda öne çıkan isimler olmuşlardır (Kaya, 2011). Chicago kenti, endüstrileşmiş bir kent olduğu için sürekli bir biçimde göç almıştır. Park, Burgess, Writh gibi araştırmacılar, yasa dışı faaliyetlerin yoğunlaştığı bölgeleri, kentteki örgütlü ve örgütsüz faaliyetleri incelemişlerdir (Kaya, 2011). Bu araştırmacılar, farklı sınıfların ve farklı etnik kökenden gelen göçmenlerin yerleşim biçimleri, komşuluk ilişkileri ve kültürleri konusunda önemli veriler elde etmişlerdir (Yaylagül, 2006, s. 19). Chicago Okulu'na ününü kazandıracak ve okulu bir ekol haline getirecek olan R. E. Park, kentleşme, modernleşme ve kentsel değişim sorunlarıyla ilgilenmiş, özellikle basını Amerikan toplumuna göç edenler için toplumla entegrasyonun bir aracı olarak tanımlamıştır. Pragmatik felsefeye inanan Park, kentsel haberler bölümünde çalışmış, göçmen ve siyahilerin yaşadığı gettolarla ilgili ampirik incelemeler gerçekleştirmiştir (Yaylagül, 2006, s. 19).

Chicago Okulu'nda öncü kabul edilen çalışma, W.I Thomas ve F. Znaniecki tarafından yazılan Avrupa ve ABD'de Polonyalı köylü göçmen bir grubun monografisini ele alan "The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group (Avrupa ve Amerika'da Polonyalı Köylüler: Göçmen Bir Grubun Monografisi, 1919) isimli çalışma olmuştur. Kitabın ön söz kısmında, Eli Zaretsky, bu eserin 1890 ile 1. Dünya Savaşı arasında, hayatları hızla değişen insanlarla, fakir olan göçmenlerin durumları üzerinde fikrîsel anlamda tartışmaların canlı olduğu bir zaman diliminde ortaya çıktığını ifade etmiştir (Thomas ve Znaniecki, 1996). W.I Thomas ve F. Znaniecki'ye göre (1919), şehre göç eden bireyler, ailelerini, bağlı oldukları grupları tek ederek şehirlerde tek başlarına izole bir şekilde yaşamaktadırlar. İnsanlar hızla değiştiğinde, tarım modernleşmekte, kadın hakları gelişmekte, insanlar sigara içmemekte, birbirlerine yardım etmektedirler (Thomas & Znaniecki, 1996). Buna karşın, bir yerden bir yere grup halinde göç ettiklerinde, geldikleri toplumsal gruptan köptüklerinde ise, suç işlemekte, eşlerine şiddet uygulamakta, ekonomik olarak çöküntüye uğramaktadırlar (Thomas & Znaniecki, 1996). Çalışmada, nereden göçtüğü ya da ten renginin ne olduğu önemli olmadan kırsaldan şehre taşınan bireylerin tamamı göçmen olarak kabul edilmiştir. Göçmenlerin, Amerikanlaştırılması değil, komşuluk ilişkileri içinde toplumsallaşmalarının sağlanması, kendi grubu içinde bütün bir mozaik'in parçası olmaları gerekliliği ifade edilmiştir (Thomas & Znaniecki, 1996). Modern kitle iletişim araçlarının topluluk ve kimlik oluşturmadaki rolü, araştırmanın önemli vurgularından biri olarak kabul edilmektedir. W.I Thomas ve F. Znaniecki geleneksel yapıların ve ilkel grupların hızla çözüldüğü göç sürecinde, iletişimin yeni bir toplumsal ortamın oluşturulmasında oynadığı role vurgu yaparken, pragmatist felsefenin merkezi önermelerini doğrulamışlardır (Özçetin, 2020, s. 71).

Chicago Okulu, 1894-1930'lu yıllar yani Albion Small ve George Vincent'in Toplum Araştırmalarına Giriş Kitabına konu olmasıyla başlayıp Robert Ezra Park'ın ayrılışına kadarki olan 1. Dönem; Chicago Üniversitesi İletişim Komitesi'nin kuruluşundan kapanışına kadarki 1949 ile 1959 yıllar arasındaki 2.dönem Chicago Okulu olarak sınıflandırılmıştır (Morva, 2013, s. 87). İlk dönem Chicago Okulu'nda, istatistiğe dayalı nicel yöntemler yerine etnografik araştırmalarda kullanılan nitel yöntemler ağırlık kazanmış; iletişim, insanlar arasında "etkileşim", eğitim ve sosyalleşmeyi sağlayan araç olarak düşünülmüştür (Morva, 2013, s. 87). Chicago Üniversitesi İletişim Komitesi'nin kurulmasıyla başlayan ikinci dönemde ise, nicel yöntemlere dayalı ampirik araştırmalar ve matematiksel sosyal bilim anlayışı hâkim olmuş; kitle iletişimin insan davranışı üzerine etkilerini araştıran çalışmalar ortaya çıkmıştır (Morva, 2013, s. 87). Bu dönemde, Park ve Dewey gibi 1. Dönemin

önemli isimlerinin çalışmalarıyla birlikte, kantitatif yöntemle dayalı araştırmalarıyla bilinen P. Lazarsfeld ve B. Berelson gibi araştırmacıların çalışmaları da okutulmaya, takip edilmeye başlanmıştır (Morva, 2013, ss. 139-141). 1. Dönem Chicago Okulu'na damgasını vuran ve okulun bir ekol olarak anılmasında en çok öne çıkan araştırmacı Robert Ezra Park iken; 2. Dönem Chicago Okulu'na getirdiği nicel araştırma geleneğiyle Paul Lazarsfeld olmuştur. Bazı kaynaklarda Chicago Okulu'nunun ikinci dönemi Sembolik Etkileşimciliğin damga vurduğu dönem olarak kabul edilse de “iletişimin toplumsallaşma işlevinden”, “iletişim araçlarının kitle üzerindeki etkilerini” araştıran çalışmalara doğru keskin bir geçiş olduğu için, yani bir paradigma değişimi yaşandığı için “etki araştırmaları” dönemi ikinci dönem olarak da adlandırılmıştır.

20.yüzyılın başında, sosyologlar, atomistik birey anlayışına bağlı olarak, modern toplumda bireylerin, ikna ve propoganda karşısında giderek daha çok etki altında kaldıklarını düşünmekteydiler. 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki çalışmalarda, özellikle savaş dönemlerinde, insanların politik tavırlarının basın tarafından şekillendirilmesi ve basının etkili bir propoganda aracı olarak kullanılması bu düşünceyi pekiştirmekteydi. Bir kısmı Park'ın basın ve kamuoyu ilişkisi ve basının birleştirici gücüne dayanan sosyolojik görüş, içinde sosyolog, psikolog, siyaset bilimcilerin de olduğu araştırmacılar tarafından, “kamuoyu araştırmalarına” dönüşmüştür (Dickinson, 2013, s. 9). Böylece, Park'ın basının demokratik bir kamusal ortamın oluşturulmasındaki katkısı arka plana itilerek, iletişim sosyolojisi, sosyal psikolojiye indirgenerek ikna çalışmalarıyla sınırlandırılmıştır (Pooley ve Katz, 2008, s. 769). Oy verme davranışına yönelik olarak yapılan anket çalışmalarında grup ilişkileri, kişilerarası ilişkiler gibi haberdeki editoryal süreçle, kamunun inanç ve davranışları arasında araya giren faktörlerin etkisi araştırılmıştır (Dickinson, 2013, s. 9).

Chicago Okulu çalışmalarında, iletişim, bir noktadan bir noktaya mesaj iletimi meselesi ya da diğer toplumsal ilişkilere bir eklenti değil, toplumsal ilişkilerin inşasında ve devamında önemli unsurlardan biri olarak ele alınmıştır (Özçetin, 2020, s. 69). Toplumsal bütünlük, ortak ve miras alınmış bir kültürün mevcut olmadığı ABD'de, birlik ancak tartışma, müzakere ve iletişimle inşa edilebileceği düşünülmüştür. Bir başka deyişle, iletişim 19.yy Amerikasında aktif bir topluluk oluşturma ve ayakta kalma süreci için temel gereksinimlerden biri olarak görülmüştür. Toplum, Dewey'in işaret ettiği gibi sadece “iletim ve iletişimle değil”, “iletim ve iletişim içinde var olmak” anlamında düşünülmüştür (Özçetin, 2020, s. 70). Çünkü iletişimin, yerel bireyleri birbirine bağlayarak sosyal bağlar ürettiği ve böylece ortak yaşamı olanaklı kıldığı ifade edilmiştir (Erdoğan, 2014, s. 85).

Chicago Okulu'nda "iletişimi" konu edinen ilk çalışma, 1894 gibi çok erken bir tarihte, Albion Small ve George Vincent'in "The Psycho-Physical Communicating Apparatus (Psikofiziksel İletişim Aygıtları ya da Sosyal Sinir Sistemi)" isimli makalesidir (Morva 2013: 91). Organizmacı bir yaklaşımla ele alınan iletişim kavramı "sosyal sinir sistemi" olarak tanımlanmıştır. İletişim, canlı bir organizmadaki koordinasyon ve kontrolü sağlayan sinir hücrelerine benzetilmiştir. Kitle iletişim araçları, sanayileşmiş kentsel oluşum içinde bireylerin kültürel değerleri özümseyerek, kentle bütünleşmesini sağlayan araçlar olarak tanımlanmıştır. Toplum, insanların ulaşım ve iletişim ağlarıyla bir araya geldiği ve birbirine bağlandığı bir organizma olarak kavranırken, iyimser perspektiften, ilerlemeci bir anlayış içinde teknoloji ise araçsal bir bakış açısıyla ele alınmıştır (Babe, 2009, s. 118; Durdağ, 2017, s. 271).

Dewey "The Public and Its Problems (Kamu ve Kamunun Problemleri, 1927)" adlı çalışmasında, öncelikle buhar ve elektrikliğin insanların hayatlarını daha önce hiç görülmemiş şekilde değiştirdiğini, bu değişim karşısında insanların değer ve ideallerinin bu hızla yetişemediğini şu sözlerle ifade etmiştir (Dewey, 1946, s. 142):

"...Yeni dünyada, eski değerlere ait sembol ve idealler, halen insanların zihninde önemli bir yer tutmaktadır. Semboller insanların duygu ve düşüncelerini kontrol etmektedir. Oysa, yeni dünyada meydana gelen gelişmeleri anlatan onlara uygun olan semboller bulunmamaktadır. Organize olmuş bir kamuyu ortaya çıkaracak fikrinsel araçların neler olacağı henüz belli değildir. İnsanları birarada tutan bağ görülmez ve belli değildir. İnsanlar sadece sayısal olarak bir toplamdan ibaret olarak görülmektedir. Oysa, elimizde daha önce hiç olmadığı kadar iletişim aracına sahibiz bugün. Arzu ve düşünceler paylaşılmadığı için ortak arzu ve düşünceler olamamışlardır. Ortak arzu ve düşüncelere ortaya çıkaracak olan iletişimdir. İletişim olmasaydı kamu ne olduğu belirsiz, gelişi güzel bir araya gelen insanlardan oluşan bir kalabalık olurdu. Ancak iletişim, büyük bir topluluk üretebilir..." (Dewey, 1946, s. 142)

Dewey'e göre (1946, s. 153), olan olaylar dolaşıma girmez, ancak semboller onlara verilen anlamlar yoluyla dolaşıma girebilmektedir. Bu nedenle, semboller insanların ortaklaşa paylaştıkları arzu ve amaçları temsil edebilmekte, yeni dünya için insanları birarada tutacak yeni bağlar inşa etmektedirler. Dewey'e göre (1946, s. 154), birinin yakını olarak doğabiliriz ancak bir topluluğun üyesi olarak doğmayız. İçinde bulunduğumuz toplumun değerlerini öğrenerek birey haline geliriz. Gelişen olayların ve fikirlerin neredeyse

tamamı anlık iletişime dayanan bugünün dünyası, telgrafın icadı ve büyük okyanusa döşenen kablo gibi iletişim araçlarındaki teknolojik gelişmelere dayanmaktadır. Telsiz, telgraf ve radyo önceki araçları daha da mükemmelleştirerek, insanlar arasındaki iletişimi sansür ve tekelleşmeden kırtarmıştır. Park ve Burgess'e göre (2019, s. 343) geleneksel kültürler, tecrit çağların toplumsal mirasları, şimdi modern iletişim araçları sayesinde, duygu ve fikirlerin dolaşımı yoluyla ile hızlı bir şekilde etkileşime girmektedirler. Gazeteleri zararlı görmek yaygın hale gelmiştir, oysa gazete insanlığı, partilerin ya da kurumlarının kontrolünden ya da kitapların tiranlığından korumaktadır (Park ve Burgess, 2019, s. 343).

Dewey'e göre (1985), toplumsal dünya içinde birbiri ardına gelen dört önemli güç bulunmaktadır. Bunlar, deneyim, iletişim, eğitim ve demokrasidir. İletişim, eğitim ile deneyim arasında bir köprü görevi görmektedir. Eğitim esas olarak iletişim aracılığıyla gerçekleşirken, iletişim deneyimlerin paylaşılma sürecidir. Demokrasi ise, bu üç sürecin sonucunda ortaya çıkacak dördüncü güçtür. Demokrasi bir yönetim biçimi olmasının ötesinde, Dewey için ortak bir yaşam biçimi, ortaklaşa gerçekleştirilen bir iletişim biçimidir. Dewey'e göre (1985), iletişim, ideal bir toplumda, demokrasiyi yeniden üreterek varlığını sürdürmesini sağlayacak bir güçtür. İletişim, bireysel deneyimlerin paylaşılmasını sağlayarak, toplum üyeleri arasında birlik ve uzlaşmayı mümkün kılan etkili bir araç olarak tanımlanmıştır (Dewey, 1985; Wenshan, 2005, ss. 104-105). Park da benzer bir biçimde (1938, ss. 191-192), iletişimi sadece içinde bulunduğu toplumun karakterini yansıttığı için değil, ama aynı zamanda kültürel bir unsur olduğu için de, bir sosyal grup içindeki bireyler arasında anlaşmazlıklar olsa da niyayetinde uzlaşmaya sağlayan bir araç olarak tanımlamıştır (Park, 1938, ss. 191-192). İletişim, bir aile, kurum ya da birarada iş yapan ve aynı endüstri kolunda olan kişiler gibi farklı gruplarlar içinde bireyleri ortak gelenek ve beklentilerle birbirine sarmalayan sosyal bir bağ olarak görülmüştür. İletişim, uzlaşma (uyum) sağlayarak her birinin kendi görevlerini yerine getirmesine katkı sunacak olandır. Aile içindeki bireyler, iş ya da bir kurum içinde çalışan insanlardan oluşan bir grup gibi, en kısa ömürlü bir grup olsa da, iletişim aracılığıyla grubun kültürel değerleri aktarılmaktadır. Böylece, toplumsal yapının varlığı, günden güne hatta nesilden nesle kültür aktarımı yoluyla sürdürülmektedir. İletişim, hem bir toplumsal grup ile bütünleşilmesi hem de uyumun sürdürülmesi işlevini görmektedir (Park, 1938, ss. 191-192)

Park (1938:195-96), iletişimin araçlarındaki değişikliğin, birbirinden izole olmuş kitle toplumunda bireyler arasındaki ilişkilerde yakınlığı getireceğinden bunun ilk sonucunun ise insanlar arası rekabetin yoğunlaştıracağı

tespitinde bulunmuştur. Bununla birlikte Park (1938), iletişim araçlarındaki gelişmenin insanlar arasındaki yarışmayı çatışmaya dönüştüreceğini iddia etmiştir. Bu nedenle rekabete giren kişi, karşıdakinin niyetini bildiği için korkuya, düşmanlığa ve kıskançlığa düşecektir. Bu koşullar altında rakip olan kişi düşman gibi görülmeye başlanacaktır. Diğer taraftan, kişi kendisine düşman görünen kişiyi yakından bildiği için, bu kişiyle uzlaşma sağlanma olasılığı her zaman mevcuttur (Park, 1938, ss. 195-196). Bu nedenle, iletişim, bireysel psikolojinin iddia ettiği gibi sadece “etki tepkiye” indirgenememektedir. İletişim etki tepkiden çok, ifade etme, yorumlama ve karşılık verme biçimi olarak tanımlanabilmektedir (Park, 1938, s. 196). Bu nedenle, kitle iletişim araçlarının etkisi olup olmadığını söylemek ya da bu araçların (gazete, radyo ve sinema) toplumsal değişimde çok etkili olduklarını iddia etmek mümkün görünmemektedir (Park, 1938, s. 205).

3. İletişim Araştırmalarında Etki Çalışmalarının Yükselişi

Modern İletişim Araçları çağının başında, radyonun ve gazetenin kitleler üzerindeki etkileriyle ilgili hem iyimser hem de kötümser görüşler bulunmaktaydı. İyimser görüşe göre, radyo evrensel bilgiyi ve olumlu değerleri toplumun en uzak köşelerine ileterek huzur ve istikrarı yeniden kuracaktı (Işık ve Biber, 2013, ss. 16-17). Ancak diğer yandan, kötümser görüşe göre, kitle iletişim araçları savaş çığırkanlığı yaparak kitlelerin savaşma konusunda ikna edilmesini sağlamıştır. Basın aracılığıyla Amerikan Halkı I. Dünya Savaşı'na girmeye ikna edilmiş; Roosevelt'in seçim kazanması radyo aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu nedenle, kitle iletişim araçları, demokratik toplumu tahrip etmeye çalışan şeytanın ajanı olarak nitelendirilmiştir (Işık ve Biber, 2013, ss. 16-17). Kitle iletişim araçlarının bu kadar güçlü görülmesinin en önemli sebeplerinden biri de, CBS Radyoda “Dünyalar Savaşı” (1938) isimli radyo programında dinleyicilerin dünyanın Marslılar tarafından istila edildiklerine inanarak, evlerinden kaçmaya başlamaları olmuştur (Hülür ve Yaşın, 2021, s. 20). 1 milyon izleyici, Dünya'nın Marslılar tarafından işgal edildiğine inandığı için kitlesel bir korku yaşanmıştır (Hülür ve Yaşın, 2021, s. 20).

Herta Herzog (Paul Lazarsfeld'in doktoradan öğrencisi ve ikinci eşi), panikleyen izleyicilerden bir grup ile röportaj yaparken, Stanton iki tarama (survey) araştırması yapmıştır. George Gallup, bu araştırmaların saha uygulamaları gerçekleştirmiştir (Hülür ve Yaşın, 2021, s. 20). Elde edilen tüm veriler Cantril, Gaudet ve Herzog tarafından değerlendirilmiştir. Yapılan bu araştırma, The Invasion From Mars (Mars'tan Gelen İstila) başlığı ile yayınlanmıştır. Kitapta çalışmanın iki soruyu araştırdığı ifade edilmekteydi:

“Niçin bu yayın, bazı insanları korkuturken diğer yayınlar korkutmamıştır? Ve niçin bu yayın, bazı insanları korkuturken diğerlerini korkutmamıştır?” (Cantril’den Akt. Hülür & Yaşın, 2021, s. 20). Bu çalışma, Paul F. Lazarsfeld ve arkadaşları tarafından yürütülen Radyo Araştırmaları Projesi’nin güçlü bir şekilde finansal anlamda desteklenmesini sağlamıştır.

Etki araştırmaları esas olarak, Paul F. Lazarsfeld’in Princeton Radio Project (Radyo Araştırmaları Projesi, 1937) ile başlamış ve bu çalışmalar, iletişim araştırmaları alanının kurumsallaşmasını sağlamıştır. Lazarsfeld, 1933’te Rockefeller hibesiyle Avusturya’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne gelmiştir. Gelmeden önce, küçük bir sanayi kasabası olan Marienthal’daki işsizliğin nedenlerini incelemek için büyük ölçekli bir araştırma projesine dâhil olmuştur. Ayrıca, psikolojide istatistiğin kullanımı üzerine bir ders kitabı yayınlamıştır. Metodolojideki bu birleşik uzmanlığı ve işsizliğin deneye dayalı çalışması, Rockefeller Vakfı’nın ve Roosevelt Yönetimi’nin dikkatini çekmiştir (Pollak, 1980; Schweber, 2002). Lazarsfeld ve Stanton, izleyicilerin saniye saniyeye sevdikleri ve sevmedikleri içerikleri kaydederek, ardından, radyo programlarını neden sevip neden sevmediklerini ortaya çıkarmak için dinleyicilerle odak grup görüşmeleri yapmıştır (Erdoğan vd., 2005, s. 8). 1940’lı yılların başında, Lazarsfeld, yapısal işlevselci sosyoloji içinde anılacak olan Robert K. Merton ile birlikte çalışmaya başlamıştır. Sosyoloji Bölümü’ne araştırma laboratuvarı olarak “Radyo Araştırmaları Projesi” eklenmiştir. Merton, Radyo Araştırmaları Projesi’ne yönetici olmuştur (Erdoğan ve Korkmaz, 2010, s. 60).

Kolombia Sosyal Araştırma Bürosu, radyo araştırmasından sonra, ilgi alanını kitle iletişimi ve kişisel etki incelemelerine kaydırmıştır. 1944’te merkezin adı “Uygulamalı Sosyal Araştırma Bürosu” olarak değiştirilmiştir (Erdoğan vd., 2005, ss. 8-9). Büro’yu desteklemek için Lazarsfeld aktif olarak ticari araştırma sözleşmeleri imzalamıştır. Lazarsfeld’in çalışmaları, yarı-kalıcı bir araştırma ekibini ve ampirik araştırmayı finanse etmek için özel sözleşmeleri içeren sosyolojiye yeni bir ampirik araştırma biçimi getirmiştir (Pollak, 1980; Schweber, 2002). Çoğu durumda, aynı araştırma parçası önce müşterinin taleplerini karşılamak için acil pratik amaçlar için yürütülmüş ve daha sonra “bilimsel” katkısı açısından yeniden analiz edilmiştir. Esas itibarıyla büro, bireysel düzeyde karar vermeye, kişilerarası ilişkilere ve daha geniş sosyal bağlamlar arasındaki ilişkiye odaklanan bir tür sosyal psikolojik araştırma geleneği geliştirmiştir. (Pollak, 1980; Schweber, 2002). 1930 sonlarında, Lazarsfeld’in yönetsel araştırmaları, yapısal işlevselci sosyoloji ve Amerikan sosyal-psikoloji kuramlarıyla desteklenerek yaygınlaşmıştır (Erdoğan ve Korkmaz, 2010, s. 60).

Birinci Dünya Savaşı'nda Ordu Komutanlığı, askere alma ve yerleştirmede kendilerine rehberlik etmesi için psikolojik testleri benimsemiştir. 2. Dünya Savaşı'nda da ordunun motivasyon ve moral sorununu araştırmak için sosyal bilimciler işe alınmıştır (Clausen, 1984; Schweber, 2002). 1941'de, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş kuvvetlerini genişletmesi gerektiği anlaşıldığından, Başkan Roosevelt Osborn'dan Amerikan ordusunun eğitim, eğlence ve refah programından sorumlu olmasını istemiştir (Clausen, 1984). Bu araştırmalardaki temel varsayım, tutumların bilimsel olarak incelenebileceği ve moralin askerin performansını doğrudan etkilediğiydi. Moral Bölümü başkanı H. Osborn, Araştırma Şubesi'ne destek sağlanmasında ve müdürlerinin atanmasında merkezi bir rol oynamıştır. Osborn, savaştan önce çelik devi Carnegie şirketinin başkanı olarak çalışmıştır (Clausen, 1984). Osborn aynı zamanda, SSRC (Social Science Research Council: Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi)'nin önde gelen isimleriyle birçok kişisel bağlantısı bulunan biri olarak anılmaktaydı. Asıl araştırmalar, tümü daha önce SSRC destekli araştırmaya katılmış olan üç akademisyen, Samuel Stouffer (proje yöneticisi), Carl I. Hovland (deneysel bölüm başkanı) ve Leonard Cottrell (anket bölüm başkanı) tarafından yönetilmiştir. Şube tarafından istihdam edilen 130 kadar araştırmacının çoğunluğu ya üç müdürün öğrencileri ya da onlara şahsen tavsiye edilmiş kişilerden oluşmaktaydı. Alınacak araştırmacıların belirlenmesinde, kuşkusuz Paul F. Lazarsfeld'in etkisi bulunmaktaydı (Clausen, 1984; Schweber, 2002).

Hovland savaşa giden askerler için, Frank Capra'nın yönetmenliğindeki 7 seriden oluşan "Why We Fight? (Niçin Savaşıyoruz)" filmlerini izletmiş ve deneysel araştırmayla filmlerin askerler üzerindeki etkilerini incelemiştir (Hülür & Yaşın, 2021, s. 24). Ordu Araştırma Birimi adına silahlı kuvvetlere yeni kaydolana için hazırlanmış oryantasyon/uyum filmlerinin ikna etme gücünü araştıran Carl Hovland'ın veya W.W.Chartes'ın 1930'ların başında yürüttüğü çalışmalarda, filmlerin güçlü bir eğitim aracı olarak kullanılması hedeflenerek, filmler aracılığıyla askerler üzerinde bir tutum değişikliği oluşturulup oluşturmayacağı araştırılmıştır. Hovland ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmaları, Amerikan Soldier (Amerikan Askerleri) kitap serisinin bir devamı olarak toplayarak "Experiments on Mass Communication (Kitle İletişiminde Deneyler, 1949)" ismiyle bastırmışlardır (Clausen, 1984).

4. Chicago Okulu'nunda Sembolik Etkileşimcilik ve Klasik Kökleri

George Simmel Sosyolojisi, Sembolik Etkileşimciliğin temel argümanlarını oluşturmuştur. Simmel sosyolojisi, toplumsal yapı içerisindeki gündelik etkileşimleri, insanların farklı ilişki formları durumunda üstlendikleri tutum

ve davranışları sosyolojinin inceleme nesnesi olarak belirleyen sembolik etkileşimciliğin gündelik hayatta sergilenen davranış biçimlerinin öznel anlamını ön plana çıkaran bakış açısında etkili olmuştur (Wallace vd., 2012, s. 271). Simmel, toplumsal oluşturan sayısız ilişki biçimlerinin ayrıntılı bir çözümlemesini gerçekleştirirken; sır verme, mektuplaşma, göz göze gelme gibi gündelik yaşama ve toplumsal etkileşime ilişkin olguları incelemektedir (Wallace vd., 2012, s. 271). Simmel'e göre (1895, s. 85), toplum, en geniş anlamıyla, birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde bulunmaktadır. Toplum, gündelik bir gezinti için biraraya gelmiş geçici bir topluluktan başlayarak, bir aile birliği ya da Ortaçağ'daki loca teşkilatına kadar bütün toplumsallaşma biçimlerine kadar uzanmaktadır. Toplumsal kurumlar, farklı nedenler ve amaçlara bağlı olarak ortaya çıktıkları için içeriklerine bağlı olarak farklı görünümde ortaya çıkabilmektedir (Simmel, 1895, s. 55). Bu nedenle, özel bir toplumbilimin varlığı, bilimsel soyutlama anlamına gelen biçimlerden geriye kalanın incelenmesine dayanacaktır. Çünkü aynı biçim ve türdeki toplumsallaşma şekilleri de çok çeşitli türdeki toplumsallaşma biçimleriyle ilişkili olabilmektedir. Dini bir cemaatte olduğu gibi, bir sanat okulunda, halka açık bir toplantıda ailede kısacası bütün birlikteliklerin özel gelişiminde ve niteliğinde belirli benzer biçimsel benzerlikler bulunmaktadır (Simmel, 1895, ss. 55-56).

Simmel'e göre (1895, s. 55), amaçları ve değerleri birbirinden farklı olan birçok toplumsal grupta otorite-itiaat, rekabet, taklit, karşı çıkma, iş bölümü gibi birbirine benzer yapılar varolmaktadır. Yine her grup içinde hiyerarşik yapıyı, grup içinde kullanılan sembolleri, bölünmeyi, bireyin grup normlarıyla sınırlandırılmasını ya da özgürleşmesini, kendilerini nerede konumlandırdıklarını, etkileşimlerini, dış etkilere karşı gösterdikleri reaksiyonları bulunabilmektedir (Simmel, 1895, ss. 55-56). Simmel'e göre (1921, s. 348), toplum, birçok bireyin karşılıklı ilişki içinde olduğu her yerdedir. İlişki kurma ihtiyacı, insanların içgüdülerin ya da belli bir amacın gerçekleşmesi yoluyla ortaya çıkabilmektedir. İnsanlar, dini açıdan ya da içgüdüsel olarak saldırılara karşı korunmak, oyun oynamak, kazanmak, yardımlaşmak gibi pek çok sebeple bir gruba dâhil olmak isteyebilir. Bireyin organizması, organların birbiriyle yakın ilişkisi böyle bir birliğe işaret etmektedir. Benzer bir şekilde, bir devlet de vatandaşlarıyla karşılıklı etkileşimi sebebiyle bir bütündür. Eğer her bir parçası bir diğeriyle karşılıklı ilişki içinde olmasa ve diğeri üzerinde etkili olmasaydı, dünya bir birlik içinde düşünülemezdi. Bu birlik ve toplumsallaşma, geçici bir toplanmadan, bir ailenin bir araya gelmesine, bir kurumun ortaya çıkmasına kadar farklı biçimlerde gerçekleşebilmektedir (Simmel, 1921, s. 348).

Park, bireyi toplumun karşısına dikmek yerine, sosyal etkileşim ve iletişim yoluyla bireylerin kültürel norm ve değerleri öğrenerek, bireysel kimliğini kazandığını iddia etmiştir. Birey, toplumsal norm ve değerlere göre hareket ederek hem bilicidışı duygularını kontrol altına öğrenmektedir hem de kişisel amaçlarına ulaşabilmede bu değerler bireylere yol haritaları sunmaktadır (Reitzes & Reitzes, 1993, s. 42). Mead ile Park, iletişimi karşıdaki kişinin nasıl davranacağını kestirebileceği sosyal psikolojik bir süreç olarak tanımlamaları ve bireylerin içgüdülerinin toplumdaki kurallar tarafından bastırılacağını söylemeleri bakımından uzlaşmıştır. Park, sonraki çalışmalarında Mead'e atıfta bulunarak akla uygun hareket etmenin sosyal etkileşimle öğreneceğinin altını çizmiştir (Reitzes & Reitzes, 1993, s. 42).

Park'a göre (1967), insanlar arasındaki etkileşim bireylerin biyolojik, psikolojik yapılarından farklı şekilde toplumsallaşma sürecine katılmalarından dolayı uzlaşma gibi çekişmeyi de ortaya çıkaracaktır. Biyolojik ve psikolojik faktörler, bireylerin davranışını daha karmaşık ve ön görülemez hale getirirken, sosyal ve kültürel faktörler bireylerin toplum tarafından onaylanmış davranış göstermelerini sağlayarak, bireyleri ulaşmak istedikleri amaca daha yakın hale getirecektir. Park, sosyal ve kültürel faktörlerin, bireylerin biyolojik ve psikolojik özelliklerine topyekün bir etkide bulunmamakla beraber, bir sosyal kurum ya da topluluk içinde bireyin kendi amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmede bireylere nasıl hareket edeceklerini göstermeleri bakımından yardımcı olacağını savunmuştur (Reitzes & Reitzes, 1993, s. 42).

Sembolik etkileşimciliğin iki öncü ismi Charles Harton Cooley ve George Herbert Mead'e göre, iletişim "sosyal düzen ve toplumsal değişim" in ön koşulu olarak tanınlanmıştır. Sosyal düzen, ne amprik olarak topluma bakarak ne de aşkın olan insan aklı yoluyla kavranabilecek birşeydir (Schubert, 2006, ss. 58-59). Toplumsal değişim, basitçe çevreye adaptasyon ya da aklın gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan bir durum değildir. Toplumsal değişim ve sosyal düzen iletişimsel bir süreç olarak düşünülmüştür. Mead ve Cooley, toplumsal değişim ve düzeni "etkileşim" teorisine dayanarak açıklamışlardır (Schubert, 2006, ss. 58-59). Cooley, Park ve Dewey gibi Simmel'in "toplumsallaşma" kavramı etkisinde kalarak, "iletişimi" bireyler arasında uzlaşma sağlamaya yarayan bir araç olarak tanımlamıştır.

Chicago Okulu'nda, Lasswell ve Lippmann gibi niteliksel analiz yapanların yaklaşımı ikinci plana düşmeye başlamasıyla, Liberal Demokratik eleştirel yaklaşımlar kaybolarak, yerini devlet kurumlarına ve özel çıkarların işine yarayan ve siyasal bağlamda tartışma getirmeyen yönetsel araştırmalar almaya başlamıştır. Bu çalışmalardan biri de, 1930'larda, Payne Vakfı tarafından desteklenen araştırmalardır. Bu araştırmalarda, filmlerin çocuklar ve ye-

tişkinler üzerindeki etkilerini araştırılmıştır. Yapılan çalışmalarda, ekonomik statü, eğitim, ev yaşamı, mahalle, cinsiyet ve yaş gibi temel sosyodemografik etkenler ölçülmüştür (Erdoğan ve Korkmaz, 2010, s. 58). Payne Vakfı Araştırmaları olarak bilinen, sinemanın Amerikan gençleri üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemeye yönelik girişimler, Herbert Blumer, Philip Hauser, and L. L. Thurstone gibi araştırmacıların içinde olduğu ve 1926'da başlayarak, 1933'te yedi cilt ve 1935'te ise sekizinci ciltin yayınlanmasıyla sonuçlanan çalışmalar olmuştur (Rogers, 1994, s. 191).

1929'da Chicago Üniversitesi mezunu ve öğretim üyesi Herbert Blumer, Chicago Üniversitesi'nde "Filmler ve İnsan Davranışı" üzerine çalışmaya başlamıştır. Blumer, Robert E. Park'ın yolunu takip ederek, sinemanın çocukların ve ergenlerin davranışları üzerindeki etkilerini niteliksel olarak ölçmeye çalışmış, bu bakımdan meslektaşlarından ayrılmıştır (Petersen, 2013). Blumer'in araştırması, Wendell Dysinger ve Christian Ruckmick'in "The Emotional Responses of Children to the Motion Picture Situation (Çocukların Hareketli Görüntü Durumuna Duygusal Yanıtları, 1933)" ile Samuel Renshaw, Vernon Miller ve Dorothy Marquis'in "Children's Sleep (Çocukların Uykusu, 1933)" isimli çalışmalarda olduğu gibi nicel eğimli çalışmalardan belirgin bir şekilde farklılaşmıştır. Blumer, kolej öğrencilerinden üniversiteye, genç fabrika çalışanlara kadar 180 kişiyle görüşerek, genç ve genç yetişkin katılımcılarından sinema filmleriyle deneyimlerini olabildiğince dikkatli bir şekilde ilişkilendirmelerini ve yazmalarını istemiştir (Petersen, 2013, s. 2). Araştırmasının sonucunda, orta sınıf, beyaz, yerli doğumlu Amerikalı genç sinema izleyicisi ile alt sınıftan, göçmen ve beyaz olmayan sinema izleyicisi arasında bir fark olmadığını, ekrandaki hareketli görüntülere eşit derecede duyarlı oldukları bulgusuna ulaşmıştır (Petersen, 2013, s. 2). Blumer, çalışmasında, Park'ın fikirlerini takiben, filmin ev, aile ve toplumun geleneksel etkilerini zayıflatabilecek "benlik" kavramlarının yaratılmasına nasıl yardımcı olduğu ile ilgilenmiştir (Petersen, 2013, s. 2). Blumer, 481 öğrenciyle gerçekleştirdiği bir başka araştırmada, çocukların filmlerde gördüklerini taklit ederken, taklitlerinin taklitten ziyade kimliğe bürünme düzeninde olduğunu tespit etmiştir (Petersen, 2013, s. 2). Blumer filmlerin çocukların ve ergenlerin üzerinde ev, okul, klise gibi çevresel faktörler kadar etkili olduğunu fakat bu etkinin iyiden çok kötü bir etki olduğu sonucuna ulaşmıştır (Jowett vd., 1996, s. 79).

Sonuç

Endüstri Devrimi sonrasında, hızla değişen yeni bir toplum yapısı ortaya çıkmış, kırsaldan şehirlere çalışmak üzere gelen bireyin kente uyum sorunu

gündeme gelmiştir. Gustave Le Bon'un Kitleler Psikolojisi'nde ortaya attığı "kitle" korkusu, 19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılda uyum, sosyal kontrol, denetim kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır. Kırsaldan şehirlere göç eden insanlar, birbirinden bağımsız, şehirlerde biriken yüzüstü (tanımlanamayan) kalabalıklar olarak nitelendirilmiştir. Bireylerin, tıpkı bir atomun parçaları gibi, kütle/kitleyi meydana getirdiği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, insanların yaşam biçimini şekillendirmiş, bireyler arasında toplumsal ilişkilerin gelişmesine, yeni toplumun ideal ve değerlerinin bireylere aşılmasında önemli bir araç olarak görülmüştür. İletişim araştırmaları böyle sosyolojik bir düşünme biçimi içinde ortaya çıkmıştır. İletişim Araştırmalarının gelişiminde Amerikan Sosyolojisi'nin başlangıcı olarak kabul edilen ve Amerikan Sosyolojisi'ne yön veren Chicago Okulu çalışmaları önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle çalışmada, Chicago Okulu'nun 1. ve 2. Dönemi olarak bahsedilen "iletişim" ve "iletişim araçlarına" olan yaklaşımları ve fikirleriyle, okulu Sembolik etkileşimcilik çizgisine taşıyan Herbert Blumer'ın iletişim araştırmalarına yer verilmek istenmiştir.

Chicago Okulu'nun, özellikle ilk dönem Klasik Sosyoloji'yle bağı, gerek "iletişimi" toplumsal yapıyı oluşturan diğer sistemlerden biri şeklindeki tanımlarıyla Comte, Durkheim ve Spencer çizgisindeki Organizmacı yaklaşımlarında, gerekse G. Simmel'in "toplumsallaşma" olarak ortaya attığı bireyler arasında uzlaşmayı sağlayacak işlevin iletişim kavramına yüklenmesinde görülmektedir. Kalabalıklardan/kitleden bir toplum yaratma işlevi iletişim araçlarına verilmiştir. İletişim, bir aile, kurum ya da bir arada iş yapan ve aynı endüstri kolunda olan kişiler gibi farklı gruplarlar içinde bireyleri ortak gelenek ve beklentilerle birbirine bağlayan toplumsal bir tutkal olarak görülmüştür. Bireylerin, iletişim aracılığıyla toplumsallaşarak kimliklerini kazanacak, iletişim aracılığıyla ortak sembol ve değerleri öğrenerek birey haline gelecekleri düşünülmüştür. İletişim araçları, bir taraftan yeni toplumsal değerlerin bireylere kazandırılarak yeni toplumsal düzene adapte olunmasına diğer taraftan kitleden bir "kamu" yaratarak ideal demokrasinin işlemesine olanak sağlayacak en önemli unsur olarak görülmüştür. Böylece, değişen eski düzen içinde kaos ve kargaşa önlenerek yeni toplumsal sistemin istikrarı ve işleyişi güvence altına alınmış olacaktır. İkinci dönem Chicago Okulu Araştırmalarında ise, artık K.İ.A.'nın kamuoyu oluşturma gücüyle birlikte kamuoyunu yönlendirme gücünün de keşfedilmeye başlanmıştır. Lazarsfeld ve arkadaşlarının yapmış olduğu Radyo Araştırmaları Projeleri, radyo üzerinden kitleler üzerinde iletişim araçlarının etkisini istatistiksel ölçümlerle nicel tekniklerle araştırmıştır. Amerika'da Birinci Dünya Savaşı'nda Ordu Komutanlığı, askere alma ve yerleştirmede kendilerine rehberlik etmesi için psikolojik testleri benimsemiştir. 2. Dünya Savaşı'nda da ordunun motivasyon ve moral so-

rununu araştırmak için sosyal bilimciler işe alınmıştır. Bu yönelimler, etki araştırmalarının İletişim Araştırmaları tarihi içinde önemli ölçüde yer almasına neden olmuştur. Bu araştırma geleneği içinde sadece Blumer, Robert E. Park'ın yolunu takip ederek, sinemanın çocukların ve ergenlerin davranışları üzerindeki etkilerini niteliksel olarak ölçmeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Babe, R. E. (2009). *Cultural studies and political economy: Toward a new integration*. Lexington books.
- Bineham, J. L. (1988). A historical account of the hypodermic model in mass communication. *Communications Monographs*, 55(3), 230-246.
- Clausen, J. A. (1984). Research on the American soldier as a career contingency. *Social Psychology Quarterly*, 47(2), 207-213.
- DeFleur, M. L., & Ball-Rokeach, S. (1966). *Theories of Mass Communication*. New York: David McKay Company. Inc., 1966.
- Dewey, J. (1946). *The Public and Its Problems: An Essay in Political Inquiry*. 1927. Chicago: Gateway.
- Dewey, J. (1985). Democracy and education (1916). *The middle works*, 9, 4-58.
- Dickinson, R. (2013). Weber's sociology of the press and journalism: Continuities in contemporary sociologies of journalists and the media. *Max Weber Studies*, 13(2), 197-215.
- Durdağ, B. (2017). Communication and Technology in the Process of Social Change: A Critical Appraisal of the Early Communication Theories. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(1), 269-287.
- Erdoğan, İ. (2014). *Medya teori ve araştırmaları*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ., İşler, E., & Durmuş, H. (2005). Kitle İletişiminde Pozitivist Ampirik Geleneğin Kuruluşu Lazarsfeld ve Yönetimsel Araştırmalar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 20(21).
- Erdoğan, İ., & Korkmaz, A. (2010). *Öteki Kuram*. Erk Yayınları.
- Hülür, H., & Yaşın, C. (2021). Yeni medya, toplum ve iletişim biliminin dönüşümü. *Ankara: Siyasal Kitapevi*.
- Işık, M. & Biber, Levent. (2013). İletişim, İletişim Süreci ve İletişim Çeşitleri. İçinde *Genel ve teknik iletişim* (4.). Eğitim Yayınevi.
- Jowett, G. S., Jarvie, I. C., & Fuller, K. H. (1996). *Children and the movies: Media influence and the Payne Fund controversy*. Cambridge University Press.
- Kaya, T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü bir Perspektif. *Sosyoloji Dergisi*, 36(3), 367-383.
- Lang, K. (2005). İletişim Araştırmaları: Kökenleri ve Gelişmesi. *Erol Mutlu (der. ve çev.). Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınları, 27-41.
- Le Bon, Gustave. (2020). *Kitleler Psikolojisi*. Zeplin Kitap.
- Morva, O. (2013). Chicago Okulu Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi. *Doruk Yayıncılık, İstanbul*.
- Özçetin, B. (2020). *Kitle iletişim kuramları: Kavramlar, okullar, modeller* (C. 435). İletişim Yayınları.

- Park, E. R. (1938). Reflections on Communication and Culture. *American Journal of Sociology*, 44(2), 187-205.
- Park, R. (1967). *The mind of the hobo: Reflections upon the relation between mentality and locomotion*. The City. RE Park, EW Burgess, D. McKenzie.
- Park, R. E. (1923). The natural history of the newspaper. *American Journal of Sociology*, 29(3), 273-289.
- Park, R. E. (1938). Reflections on communication and culture. *American Journal of sociology*, 44(2), 187-205.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (2019). *Introduction to the Science of Sociology*. The University of Chicago Press. https://nhcb.in/wp-content/uploads/2019/02/Burgess-Introduction_to_the_Science_.pdf
- Petersen, C. (2013). The Crowd Mind: The Archival Legacy of the Payne Fund Studies Movies and Conduct (1933). *UCLA Mediascape*, December, 29(201), 2.
- Pollak, M. (1980). Paul F. Lazarsfeld: A sociointellectual biography. *Knowledge*, 2(2), 157-177.
- Pooley, J., & Katz, E. (2008). Further notes on why American sociology abandoned mass communication research. *Journal of Communication*, 58(4), 767-786.
- Reitzes, D. C., & Reitzes, D. C. (1993). The Social Psychology of Robert E. Park: Human Nature, Self, Personality and Social Structure. *Symbolic Interaction*, 16(1), 39-63. JSTOR. <https://doi.org/10.1525/si.1993.16.1.39>
- Rogers, E. M. (1994). *History of communication study*. Free Press New York.
- Rogers, E. M. (2004). Theoretical Diversity in Political Communication. İçinde *Handbook of political communication research*. (ss. 3-16). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Schubert, H.-J. (2006). The foundation of pragmatic sociology: Charles Horton Cooley and George Herbert Mead. *Journal of Classical Sociology*, 6(1), 51-74.
- Schweber, L. (2002). Wartime research and the quantification of American sociology. The view from «The American Soldier». *Revue d'histoire des sciences humaines*, 1, 65-94.
- Simmel, G. (1895). The problem of sociology. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 6(3), 52-63.
- Simmel, G. (1921). Social Interaction as the Definition of the Group in Time and Space. *Robert E. Park and Ernest W. Burgess, Introduction to the Science of Sociology (Chicago: University of Chicago Press, 1921)*, 348-356.
- Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1996). *The Polish peasant in Europe and America: A classic work in immigration history*. University of Illinois Press.

- Turow, J. (1992). Standpoint: On reconceptualizing 'mass communication'. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 36(1), 105-110.
- Wallace, R. A., Wolf, A., Elburuz, L., & Ayas, M. R. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin geliştirilmesi*. Doğu Batı Yayınları.
- Weber, M. (1976). Towards a Sociology of the Press. *Journal of Communication*, 26(3), 96-101.
- Wenshan, J. (2005). The Deweyan Pragmatism: Its Implications for the Study of Intercultural Communication. *Intercultural Communication Studies*, 1(14), 100-106.
- Yaylagül, L. (2006). Kitle İletişim Kuramları (1. B.). *Ankara: Dipnot Yayınları*.